ISSN: 2181-1741 (print)
ISNN: 2181-1725 (online)
2025 / № 3. 1-3

FILOLOGIK TADQIQOTLAR:
TIL
ADABIYOT
TA'LIM

Philological research:
LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

Филологические исследования:
ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

pholologicalresearch.uz

TERMIZ DAVLAT UNIVERSITETI

ILMIY-INNOVATSION JURNAL

ТЕРМИЗ ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA’LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

Илмий-инновацион журнал

Jurnal OAK Rayosatining 2022-yil 30-sentabrdagi 325/6-son qarori bilan filologiya fanlari bo‘yicha doktorlik dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan

2021-yildan buyon nashr etiladi

2025/ № 3. 1-3

Termiz – 2025

Muassis:
Termiz davlat universiteti

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

ILMIY-INNOVATSION JURNAL

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan 2020-yil 19-oktyabrda 1122 raqami bilan ro‘yxatga olingan. Matnlarda foydalanilgan misol, ko‘chirma va ma’lumotlar aniqligi uchun mualliflar javobgardir. Jurnaldan ko‘chirib bosilganda manba qayd etilishi shart.

Bosishga ruxsat etildi: 28.09.2025
Qog‘oz bichimi: 70x85
Bosma tabog‘i: 5.94
Ofset bosma. Ofset qog‘ozi
Adadi: 100
Bahosi kelishilgan narxda
Buyurtma: 155-son

«TerDU bosmaxonasi»da chop etildi
Termiz shahri, Barkamol avlod ko‘chasi, 43-uy

Tahririyat manzili:
190111, Termiz shahri,
Barkamol avlod ko‘chasi, 43.
Telefon: +998762231649

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Rasmiy sayt:
https://journaltersu.uz

BOSH MUHARRIR:
Abduqodir TOSHQULOV,
iqtisod fanlari doktori, professor

TAHRIR HAY’ATI:

Bekpo‘lat Umurqulov, filologiya fanlari doktori, professor (bosh muharrir o‘rinbosari)
Shoxista Maxmaraimova, filologiya fanlari doktori, professor (mas’ul muharrir)
O‘ral Xoliyorov, f.f.f.d. (PhD), dotsent (O‘zbekiston)
Olmos Ulviy Binnatova, f.f.d., professor (Ozarbayjon)
Karl Rayxl, f.f.d., professor (Germaniya)
Vali Savash yelok, f.f.d., professor (Turkiya)
Dorota Silviya, f.f.f.d. (PhD), dotsent (Polsha)
Muslihiddin Muhiddinov, f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Ibodulla Mirzayev, f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Abdi Mamatov f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Suyun Karimov f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Muhammadxon Hakimov, f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Nafas Shodmonov f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Dilmurod Quronov, f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Murodqosim Abdiyev, f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Baxtiyor Mengliyev, f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Normat Yo‘ldoshev, f.f.d., dotsent (O‘zbekiston)
Baxtiyor Xolmuxamedov, f.f.d., dotsent (O‘zbekiston)
Bobonazar Murtazayev, f.f.n., dotsent (O‘zbekiston)
Asqar Eshmo‘minov, f.f.d., dotsent (O‘zbekiston)
Obidjon Shofiyev, f.f.f.d. (PhD), dotsent (O‘zbekiston)
Zafar Umurqulov, f.f.f.d., dotsent, (PhD) (O‘zbekiston)
Nurali Amonturdiyev, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Hakim Ahmedov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Abdulla Xudoyqulov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Ahad Shukurov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Eshnazar Jabborov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Abdumurod Arslonov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Sirojiddin Turdimurodov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Umida Raximova, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Gulchehra Begmatova, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Nargis Qurbonazarova, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Muyassar Xolova, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Shoira Omonturdiyeva, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Sherzod Turdiqulov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Alibek Omonturdiyev, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Humayun Nadim Muhammad, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)

Texnik muharrir: Bahodir To‘raliyev

Учредитель:
Термезский государственный университет

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM
ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

НАУЧНО-ИННОВАЦИОННЫЙ ЖУРНАЛ

Зарегистрировано Агентством информации и массовых коммуникаций при Администрации Президента Республики Узбекистан от 19 октября 2020 года под номером 1122.

Авторы несут ответственность за точность приведенных в текстах примеров, отрывков и данных. Необходимо указывать источник при копировании из журнала.

Разрешено к печати: 28.09.2025
Размер бумаги; 70x85
Печатный лист: 5.94
Офсетная печать: Офсетная бумага
Тираж: 100. Цена договорная
Заказ: 155

Печатано в «Типографии ТерГУ»
ул. Баркамол авлод 43, г. Термез

Адрес редакции:
190111, г.Термез, ул. Баркамол авлод, 43.
Телефон: +998762231649

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Официальный сайт:
https://journaltersu.uz

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:
Абдукадир ТАШКУЛОВ, доктор экономических наук, профессор

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

Бекпулат Умуркулов, доктор филологических наук, профессор (зам. главного редактора)
Шохиста Махмараимова, доктор филологических наук, профессор (ответственный редактор)
Урал Холияров, ф.ф.ф.д. (PhD), доцент (Узбекистан)
Олмос Улвий Биннатова, д.ф.н., профессор (Азербайджан)
Карл Райхл, д.ф.н., профессор (Германия)
Вали Саваш Елок, д.ф.н., профессор (Турция)
Дорота Сильвия, PhD, доцент (Польша)
Муслихиддин Мухиддинов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Ибодулла Мирзаев, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Абди Маматов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Суюн Каримов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Мухаммадхон Хакимов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Нафас Шодмонов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Дилмурод Куронов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Мурадкасим Абдиев, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Бахтиёр Менглиев, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Нормат Юлдашев, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Бахтиёр Холмухамедов, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Бобоназар Муртазаев, к.ф.н., доцент (Узбекистан)
Аскар Эшмуминов, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Обиджон Шофиев, д.ф.ф.н. (PhD), доцент (Узбекистан)
Зафар Умуркулов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Нурали Амонтурдиев, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Хаким Ахмедов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Абдулла Худайкулов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Ахад Шукуров, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Эшназар Джаббаров, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Абдумурод Арслонов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Сирожиддин Турдимуродов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Умида Рахимова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Гульчехра Бегматова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Наргис Курбаназарова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Муяссар Холова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Шаира Амонтурдиева, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Шерзад Турдикулов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Алибек Омонтурдиев, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Хумаюн Надим Мухаммад, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)

Технический редактор: Баходир Туралиев

Institutor:
Termez State University

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

SCIENTIFIC-INNOVATIONAL JOURNAL

Registered by the Agency for Information and Mass Communications under the President's Administration of the of the Republic of Uzbekistan on October 19, 2020 under number 1122.

The authors are responsible for the accuracy of the examples, passages and data provided in the texts. The source must be specified when copying from the journal.

Approved for printing: 28.09.2025
Size of the paper: 70x85
Printed sheet: 5.94. Offset printing.
Offset paper. Circulation: 100
Price is negotiable
Order: 155. Printed at the «Printing House of the TerSU»
43, Barkamol avlod str. Termez city.

Address of Editorial Office:
190111, Barkamol avlod str., 43,
Termez city.
Phone: +998762231649

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Official website:
https://journaltersu.uz

EDITOR IN-CHIEF:
Abdukodir TASHKULOV, doctor of economic sciences, professor

EDITORIAL BOARD:

Bekpulat Umurkulov, doctor of philological sciences, professor (Uzbekistan) (deputy chief editor)
Shohista Makhmaraimova, doctor of philological sciences, professor (Uzbekistan) (editor-in-chief)
Ural Kholiyorov, PhD, associate professor (Uzbekistan)
Olmos Ulviy Binnatova, doct.of philol. sciences, professor (Azerbaijan)
Karl Rayxl, doct.of philol. sciences, professor (Germany)
Vali Salvash Elok, doct. of philol. sciences, professor (Turkey)
Dorota Silvia, PhD, associate professor (Poland)
Muslihiddin Mukhiddinov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Ibodulla Mirzaev, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Abdi Mmatov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Suyun Karimov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Muhammadkhon Khakimov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Nafas Shodmonov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Dilmurod Kuronov, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Muradkasim Abdiyev, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Bakhtiyor Mengliev, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Normat Yuldashev, doct. of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Bakhtiyor Kholmukhamedov, doct. of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Bobonazar Murtazaev, cand.of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Askar Eshmuminov, doct.of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Obidjon Shofiev, PhD, associate professor (Uzbekistan)
Zafar Umurkulov, PhD (Uzbekistan)
Nurali Amonturdiev, PhD (Uzbekistan)
Hakim Akhmedov, PhD (Uzbekistan)
Abdulla Khudaykulov, PhD (Uzbekistan)
Ahad Shukurov, PhD (Uzbekistan)
Eshnazar Jabbarov, PhD (Uzbekistan)
Abdumurod Arslonov, PhD (Uzbekistan)
Sirojiddin Turdimurodov, PhD (Uzbekistan)
Umida Rakhimova, PhD (Uzbekistan)
Gulchekhra Begmatova, PhD (Uzbekistan)
Nargis Kurbanazarova, PhD (Uzbekistan)
Muyassar Kholova, PhD (Uzbekistan)
Shoira Omonturdiyeva, PhD (Uzbekistan)
Sherzod Turdikulov, PhD (Uzbekistan)
Alibek Omonturdiev, PhD (Uzbekistan)
Humayun Nadim Muhammad, PhD (Uzbekistan)

Technical editor: Bakhodir Turaliyev

М У Н Д А Р И Ж А

TILSHUNOSLIK

XUDOYBERGANOVA DURDONA
Metaforalar shakllanishida antropotsentrik omillarning o‘rni 7

ЛУТФУЛЛАЕВА ДУРДОНА
Aksiolingvistikada qadriyat tushunchasi va uning turlari 10

SOBIROV ABDULHAY SHUKUROVICH
Andijon dialektal zonasi haqida 16

HAKIMOV MUHAMMADXON XO‘JAXOVICH
Genderoleksemalarning nominativ farqlanishi 20

QO‘ZIYEV UMIDJON YANDASHALIYEVICH
Dunyo tilshunosligida o‘zlashma so‘zlarga munosabat masalasi 25

ДУСТМУРОДОВ МАЪРУФЖОН МАНСУР ЎҒЛИ
Уйғур хоқонлиги даври ёдномалари туркумидан:
тариат (ТЭРХ) битиги ҳақида баъзи мулоҳазалар 28

UBAYDULLAYEV ALISHER ABDUSALOMOVICH
Ogahiy tarjimasidagi «Guliston» qo‘lyozmasining lingvistik tahlili 33

XUJAMKULOVA MAXBUBA BOBONAZAROVNA
Badiiy matnning presuppozitiv tahlili 38

XOLNAZAROV UMID ERKINOVICH
Tog‘ay Murod nasriy nutqida metaforaning statistik tahlili 42

SHAYMARDANOVA AZIZA RAIMJANOVNA
Lingvistik kodlar aralashuvi tushunchasi va uning
lakunarlik hodisasini bartaraf etishdagi imkoniyatlari 48

ESHNIYOZOVA GULHAYO HAMROQUL QIZI
Halima Xudoyberdiyeva she’rlarida badiiy
san’atlarni qo‘llash mahorati 51

SULAYMONOV BOBIR
Izoh tipidagi o‘quv lug‘atlarda leksikografik
semantizatsiyaga qo‘yiladigan talablar 55

BOYSARIYEVA SAODAT
Morfem o‘quv lug‘atining amaliy jihatlari 58

DAVIDOV YUNUS JUMMAYEVICH
Badiiy asarlarda ko‘pma’nolilikning uslubiy xususiyati 61

ZARIPOVA MATLUBA QULFITDINOVNA
O‘zbek va rus tillarda tarjimaning lingvokulturologik
va peyorativlik muammolari 64

AZIZ AMINI
Frazeologik birliklarning o‘rganilishi va ularning leksikografik
xususiyatlari (Afg‘oniston o‘zbek dehqonlari nutqi misolida) 66

МУНДАРИЖА

ALLAMURATOVA XOSIYAT
O‘zbek antroponimikasida apotropeik komponentlarning
sodda va qo‘shma ismlarda ifodalanishi 69

РАДЖАПОВА НАТАЛЬЯ БАЗАРОВНА
Синонимические отношения в словах с
гендерными признаками узбекского языка 73

HATAMOV ZIYODIN MAMADULLAYEVICH
Badiiy uslubda modal so‘zlarning funksional-stilistik xususiyatlari 76

ALIMOVA E’TIBOR KAROMAT QIZI
O‘zbek xalq ertaklarida mifonim va teonimik birliklar 81

MUXAMMADALIYEVA SHAXZODA MAXMUD QIZI
Maqollar orqali ramziy ma’noning ifodalanishi 89

ABRUYEVA ZAXRO SHOKIR QIZI
O‘zbek tili murojaat shakllari tizimida kognitiv metaforaning o‘rni 92

XUDAYBERGANOVA MUNIRA
«Muqaddimatu-l-adab» asari ustida olib borilgan ilmiy tadqiqotlar:
tilshunoslik va manbashunoslik yondashuvlari 96

ABDUQAHHOROVA XOSIYAT ABDURASUL QIZI
Tarixga oid terminlarda o‘z va o‘zlashma qatlam 100

SHADMANOVA ALYONA SERGEYEVNA
Paustovskiy hikoyalarida syujet poetikasi 104

QOSIMJONOVA FARANGIZ FARID QIZI
Iboralarning so‘z turkumlariga munosabati 108

ADABIYOTSHUNOSLIK

ҚУРОНОВ ДИЛМУРОД ҲАЙДАРАЛИЕВИЧ
Эътибордан четда қолган нашр 111

ШОФИЕВ ОБИДЖОН БАХТИЁРОВИЧ
Психологик таҳлил ва бадиий драматизм
(Эркин Аъзамнинг «Таъзия» ва «Ступка» ҳикоялари мисолида) 117

АЛИМОВ ПАРДА, АВРИДДИНОВ ЖОБИР
Бадиий характер муаммоси 121

YULDOSHEV DILMUROD
Matyoqub Qo‘shjonov talqinida qodiriy fenomeni («O‘zbekning o‘zligi» asari misolida) 123

ДИЛФУЗА ПАРДАЕВА
Художественные интерпретации образа Амира Нимура и его
времени в русской и узбекской поэзии XX века 129

BOLTAYEVA GULCHEHRA SHOKIROVNA
Taxmislarning spetsifik belgilari 132

Resume.The article is devoted to the study of the second edition of Abdullah Kadiri's novel «Scorpion from the Altar», published in 1933. By comparing it with the first edition and analyzing the changes made to the text, it is concluded that most of these changes served to improve the text, enhance the style, provide various clarifications through detailing, etc. At the same time, the text also contains changes that cannot be considered the author's: some of them are editorial changes, which are sometimes appropriate, while others arose simply as a result of technical omissions.

Резюме. Статья посвящена изучению второй редакции романа Абдуллы Кадыри «Скорпион из алтаря», опубликованной в 1933 году. Путем сопоставления с первой редакцией, анализа внесенных в текст изменений, делается вывод о том, что в большинстве своем эти изменения послужили совершенствованию текста, улучшению стиля, различного рода уточнениям путем детализации и пр. Вместе с тем, в тексте встречаются и такие изменения, которые нельзя считать авторскими: одни из них являются редакторскими правками, которые иногда не уместны, а другие возникли просто как результат технических упущений.

Filologik tadqiqotlar: til, adabiyot, ta'lim. 2025; 7-8
ISNN: 2181-1741 (Print)
ISNN: 2181-1725

ПСИХОЛОГИК ТАҲЛИЛ ВА БАДИИЙ ДРАМАТИЗМ

(Эркин Аъзамнинг «Таъзия» ва «Ступка» ҳикоялари мисолида)

Шофиев Обиджон Бахтиёрович,
Термиз давлат университети доценти,
филология фанлари бўйича фалсафа доктори

Эркин Аъзамнинг 1990 йиллар бошларида яратилган «Таъзия» ҳикояси унинг ижодидаги киноявий услуб ва чуқур психологизм уйғунлашган ёрқин намуна ҳисобланади. Бу ҳикояда шўро жамиятидаги ўзгаришлар, инсоннинг ички дунёсидаги зиддиятлар, маънавий парчаланиш ҳолатлари бадиий жиҳатдан ниҳоятда таъсирчан ва ранг-баранг шаклларда ифодаланади.

Ҳикоядаги Салим Қарор образи орқали Эркин Аъзам шўро тузуми тарбиясида етишган, ҳаётини коммунистик ғояларга бағишлаган, аммо онгининг чуқур қатламларида эътиқодидан, виждонидан узилмаган инсон қиёфасини қаламга олади. Салим Қарор ташқи муҳит таъсирида шаклланган масканда яшайди, у расмий тузумнинг сўзсиз тарафдори, ташқаридан қараганда идеологик жиҳатдан «мукаммал» шахс сингари кўринади. Ёзувчи қаҳрамоннинг ташқи қиёфасида унинг ички ҳолатини рамзий тарзда ифодалайди: сталинча шапка, серчўнтак камзул, қатор авторучкалар – буларнинг барчаси унинг партияга садоқатини кўрсатувчи белгилардир. Аммо бу ниқоб ортидаги ички дунё бутунлай бошқача. У эътиқод ва виждонга ташналикда яшайди.

Муаллиф ички ва ташқи қиёфа ўртасидаги зиддиятни чуқур психологик таҳлил асосида намоён этади. Қаҳрамоннинг кечинмалари, иккиюзламачилиги – бир томондан, жамият талабларига мослашиш; иккинчи томондан, қалб тубида яширинган эътиқод билан кураш – шўро тузумида яшаган кўплаб инсонлар ҳаётига хос ҳолат сифатида тасвирланади. Ёзувчи бу зиддиятни очишда киноя ва масхараомуз ифода воситаларидан усталик билан фойдаланади. Қаҳрамонни рад этиш эмас, балки унинг шахсий фожиаси орқали бутун тузумнинг маънавий муҳитини фош этади.

Ҳикоянинг кульминацион нуқтаси сифатида Салим Қарорнинг «асл қиёфаси» фош бўлади. Унинг эътиқод билан кураши ва виждон билан ёлғон ўртасидаги драматик тўқнашуви қуйидаги

сатрларда теран ифода этилган:

«*... Қарасам... биров ерга мук тушиб ётибди. Устозим, Салим Қарор! Шарпани сезиб, у апил-тапил ердан ниманидир йиғиштириб олиб, столи тагига уриб юборди. Жойнамозми? Кейин белини ушлаганча инқиллаб ўрнидан турди-да, ҳадаҳа стол устида ётган алланимани кафти билан босди ва сатҳ бўйлаб суриб бориб, билинтирмайгина чўнтагига солиб қўйди. Қизил нарса, ҳужжатга ўхшайди...*[1]

Бу лавҳа қаҳрамоннинг ички дунёсининг ифодасидир. Бир умр партия йўлида садоқат билан хизмат қилган инсоннинг жасорати айнан эътиқодга қайтиш жараёнида намоён бўлади. Унинг саждага бош қўйиши, жойнамозни яшириши, Аллоҳдан ёрдам сўраши тузум томонидан қаттиқ назарда ушланган ва ҳатто таъқиб қилинган қадриятлар сари ботинан мойил эканини очиб беради. Бу ҳолат қаҳрамоннинг ташқи ниқоби ортидаги руҳий изтироб, икки дунё ўртасидаги бўлиниш ва шахсий фожиасини чуқур намоён этади.

Эркин Аъзам бу каби образлар орқали инсон психологиясининг мураккаб қатламларини очишга интилган. Салим Қарор образида нафақат бир шахс, балки бутун бир тузумда шаклланган одамнинг ички драмаси, шахсий иродаси ва мафкуравий босимлар орасидаги тўқнашув уқубатлари тасвирланган. Ёзувчи бу орқали тоталитар жамиятнинг инсон руҳига салмоқли таъсирини бадиий ва фалсафий жиҳатдан талқин қилади.

Бу ҳикояда киноявий услубнинг қатор белгиларини кузатиш мумкин: деталлар орқали қаҳрамоннинг ички оламини очиш, саҳна сифатида ифодаланган қисқа эпизодлар орқали воқеа ривожини динамик намоён этиш, тез-тез ракурс ўзгариши каби услубий йўналишлар асарнинг таъсирчанлигини кучайтиради. Эркин Аъзам ижодида киноявийлик ва психологизмнинг уйғунлиги ҳар бир деталь орқали қаҳрамоннинг руҳий изтиробини акс эттиришга йўналтирилган. Масалан, блокнот, авторучка, ёки қип-қизил ҳужжат сингари символик деталлар қаҳрамоннинг ички изтироблари ва қўрқувларини чуқурлаштиради.

Ёзувчи пародия, гротеск ва бурлекс элементларидан фойдаланиб, қаҳрамоннинг ички драмасини янада равшанлаштиради, масалан, қаҳрамоннинг Сталинга тақлид қилиб кўриниши ёки уни «Сталиннинг невараси» сифатида масхараомуз тарзда аталиши қаҳрамоннинг ички парчаланишини ўқувчига кучли таъсирда етказади. Шу орқали ёзувчи нафақат бир қаҳрамоннинг, балки бутун бир авлоднинг руҳий фожиасини ёритиб, шўро жамиятининг асл қиёфасини фош этади. Шу жиҳатдан, Эркин Аъзам ҳикояларидаги психологизм ташқи муҳит ва қаҳрамоннинг ички олами ўртасидаги ихтилофни ёритишда ўзига хос ижодий услуб сифатида хизмат қилади. Бу услуб ёрдамида ёзувчи қаҳрамонларнинг шахсий кечинмалари орқали давр манзарасини, маънавий парчаланиш жараёнларини ва ўзгариш динамикасини чуқур, таъсирчан ва ёрқин бадиий ифодада очиб беради.

Эркин Аъзамнинг «Ступка» ҳикояси мустақиллик даври ўзбек ҳикоячилигида янги босқични белгилаб берган, маънавий-психологик таҳлил чуқурлиги ва бадиий изланишлар юксаклиги билан ажралиб туради. Ёзувчи бу асар орқали шўро даврида юртимизга турли жойлардан, айниқса Россия ва Украинадан келишга мажбур бўлган аёллар тақдирига мурожаат этади, уларнинг маънавий кечинмалари, ички зиддиятлари ва муҳит билан муроса қилиш-килмаслик жараёнини чуқур ёрита олади. Бу мавзуга илгари ўзбек ҳикоячилигида деярли қўл урилмагани асарнинг тарихий-бадиий аҳамиятини янада юксак қилади. Ҳикоянинг яралиши ҳақида адибнинг ўзи шундай дейди:

«Доҳий Ленин тилини ўргатишга келган» ўша санамларнинг аксарияти кейинчалик ҳув оқшомги ур-йиқитларда қўли баланд келган йигитлардан бирортасига тегиб, бола-чақа орттирди, шу ерларда муқим қолиб кетди. Бепоён Россия кенгликларида хизмат қилган айрим йигитларимиз ҳам у ёқдан «қуруқ» қайтмас, ота-онаси эшикни тамбалаб олганига қарамай, бирор кўккўз қайлиқни эргаштириб келар эди.

«Ступка» ҳикоясида ана шулар – ўзимга яқин, ўзим яхши билган кишиларнинг ҳаёти, қисмати қаламга олинган. Ҳикоя ёзилишига эса бир дўстимнинг гурунг асноси айтиб қолган ғалатироқ гапи сабаб бўлди. Унинг бобоси бир неча маротаба уйланган, хотинларидан бири рус миллатига мансуб – насроний экан. У хотин бўлиб тушибоқ мусулмончиликка ўтиб, ўзбек бекасига айланибди, маҳалла аёлларига бош кайвони, уларга ҳатто исломий тутумлардан сабоқ берадиган отинбиби бўлиб олибди. «Лекин кўккўз момом ўлганидан кейин қизиқ бир иш бўлди, – дейди гурунгчи ошнамиз. – Кампирнинг кўрпа-тахмон орасига тиқиб юргич кичкина сандиқчаси бўларди. Унинг ичида нима бор, нима йўқ – менимча, раҳматли бобомиз ҳам билмасди. Ўша сандиқчадан нималар чиқди денг – момо қизлигида кийган бир сидра ўрисча кийим-бош, ота-боболарининг уч-тўртта ўнгиб кетган расми ва... айтса ишонмайсиз – оппоқ, оҳорли рўмолчага авайлабгина ўраб қўйилган хоч! Ваҳ, уккағар кампир-эй, шунча ёшга кириб

[1] Аъзам Э. Таъзия / Пакананинг ошиқ кўнгли. – Тошкент: Маънавият, 2001. – Б. 200.

ҳам ўрислигини эсдан чиқармаган экан, қаранг!» [1]

Ҳикоядаги Марина янга образи шўролар сиёсати оқибатида ўзбек жамиятида тақдир тақозоси билан қолиб кетган, турмуш қурган, аммо сўнгра ўзини ёлғиз, ўзга муҳитда ёт ва чорасиз ҳис этган аёл типининг бадиий ифодасидир. Унинг ички драмасида муҳитга кўника олмаслик, ёлғизликдан азобланиш, севимлисидан айрилиш каби ҳолатлар чуқур психологизм орқали ифода топади. Шу билан бирга, Лена образи орқали эса ёзувчи муқобил йўлни кўрсатади: унинг муҳитга кўникиши, тил ва маданиятни ўзлаштириб, маҳаллий ҳаётга мослашиб кетиши Ленада ички қувват ва ҳаётий эпчиллик борлигидан далолат беради. Ҳар икки образнинг бир ҳикоя доирасидаги қарама-қарши кураши асар драматургияси ва психологизмни ёрқин намоён этади.

Ёзувчи «Ступка» ҳикоясида атроф муҳит ва инсон ўртасидаги мураккаб муносабатларни изчил очиб беради: ҳаётнинг турли зарбаларига бардош бериш учун инсонда муроса қилиш қобилияти бўлмаса, унинг ички дунёси майдаланиши, «ступка»даги буюм сингари эзилиб кетиши рамзий тасвир билан ёритилади. Бу рамзий деталь – ступка (ҳавонча) асарнинг ғоявий-символик марказига айланган бўлиб, Марина янганинг тилидан айтилган «бу дунёда уступка қилмасанг, ступкага ем бўласан укажон. Мана, шунчасига кўнаркан-ку одамзод»[2] фикрида кульминацион нуқта ётади. Бу ибора ҳаёт ҳақиқатини ҳикоянинг асосий ғояси сифатида илгари суради ва ўқувчини шу ҳақиқат устида чуқур мулоҳаза қилишга ундайди.

Ёзувчи Марина ва Лена образларини таъсирчан диалоглар, ҳаётий вазиятлар ва ички монологлар орқали ривожлантириб, улар орқали инсоннинг ички дунёсидаги ихтилофлар, муҳит билан муросасизликнинг оқибатлари, инсоннинг ҳаётда ёки йўқотиш, ёки бардош билан яшаш йўлини танлаш зарурияти каби мавзуларни кенг қамраб олади. Шу жиҳатдан ҳикоя нафақат шўролар сиёсатининг маҳаллий одамлар ва улар билан тақдир тақозоси билан узоқ юртлардан келган инсонлар ҳаётида қолдирган изларини, балки инсон иродаси, ички қуввати ва маънавий барқарорлик масалаларини ҳам бадиий изчилликда очиб беради.

Ҳикояда ёзувчи юксак сўз усталиги билан услубий ёндошувларни ҳам маҳорат билан қўллайди: «ступка» ва «уступка» сўзлари орасидаги сўз ўйини орқали асосий ғоянинг ёрқин ифодасига эришади. Бу сўз ўйини ёзувчининг замонавий ўзбек насрида сўзнинг маъно қувватини юксак бадиий даражага кўтара билган истеъдодини кўрсатади. Ёзувчининг ҳикояни яратиш жараёнига оид эсдаликлари, бевосита ҳаётий воқеалар ва гурунглардаги қаҳрамонлар ҳаёти билан боғлиқ таассуротлар бадиий ҳаққонийлик ва образларнинг ишончли чиқишига замин яратган. Шу тариқа, «Ступка» ҳикояси ўзбек адабиётида инсон ва муҳит ўртасидаги психологик зиддиятларни, ҳаётда муроса ёки қарши курашнинг оқибатларини бадиий равшанлик билан ёритган, инсон руҳиятининг енгилмаслиги ёки синиб қолишига оид масалани чуқур таҳлил қилган асар сифатида адабиётимизда алоҳида ўрин эгаллайди. Бу ҳикоя ёзувчининг бадиий дунёқараши, ички драматизмни яратиш маҳорати ва миллий адабиётимизнинг мавзулар қаторини янгича руҳда бойитган муҳим асар сифатида юксак баҳоланиши зарур.

Эркин Аъзамнинг «Таъзия» ва «Ступка» ҳикоялари муаллиф ижодидаги психологик таҳлил ва ички драматизмни теран ифодалаган мураккаб бадиий намуналардан ҳисобланади. Бу асарларда инсон ички дунёсининг зиддиятли жараёнлари, шахсий кечинмалар ва жамият билан муроса қилиш масалалари марказий ўринни эгаллайди. «Таъзия» ҳикоясида шўро тузумининг мафкуравий босими остида яшаган инсоннинг эътиқод ва виждон ўртасидаги драматик тўқнашуви, «Ступка» ҳикоясида эса муҳитга мослаша олмаган шахснинг руҳий эзгуликка интилиши орқали ёзувчи ички драматизмни чуқур психологик таҳлил асосида бадиийлаштиради.

Ҳар икки ҳикояда ҳам қаҳрамоннинг ташқи ҳаракатидан кўра, унинг ички кечинмалари, хотиралари, қўрқув ва орзулари – бадиий воқеликни ҳаракатга келтирувчи асосий манбадир. Ёзувчи киноявий услуб, символик деталлар, ички монолог ва пейзаж тасвири каби ифодалар орқали руҳий ҳолатни таъсирчан ва образли шаклда очиб беради. Бу эса Эркин Аъзам асарларида инсон қалби, шахсий танлов ва маънавий қиёфани тадқиқ этишга қаратилган эстетик йўналишнинг устуворлигини кўрсатади.

«Таъзия» ва «Ступка» ҳикоялари замонавий ўзбек адабиётида психологизмни шакллантириш ва инсон ички дунёсини бадиий ифода этишнинг самарали намунаси сифатида алоҳида илмий ва адабий қимматга эгадир.

Умуман, Эркин Аъзамнинг ҳикояларини таҳлил этиш жараёнида аён бўладики, ёзувчи бадиий тасаввурни инсон онги ва руҳиятини ифода этиш воситаси сифатида усталик билан қўллай-

[1] Париждан қўнғироқ бўлгунча ва бўлгач (Ёзувчи Эркин Аъзам билан суҳбат. Суҳбатдош – Обид Шофиев) / Эркин Аъзам. Эрталабки хаёллар. – Toshkent: O'zbekiston, 2015. – Б. 574-575.

[2] Аъзам Эркин. Ступка / Шовқин (роман, қисса, ҳикоялар). – Toshkent: O'zbekiston, 2011. – Б. 270.

ди. Адибнинг барча асарларида бадиий психологизм ва ички драматизмнинг ҳар томонлама намоён бўлиши унинг ижодий концепциясининг марказий поғонасини ташкил этади. Унинг қаҳрамонлари руҳий қарама-қаршиликлар, ички тузилмалар ва индивидуал кечинмалар мураккаблиги орқали тасвирланган тирик образлар бўлиб, улар орқали муаллиф инсон мавжудотининг маънавий-ахлоқий табиати, ички товланишлари ва қалб драматизмини тадқиқ этади.

Адиб ҳикояларида психологик таҳлил фақатгина образ яратиш услуби эмас, балки асарларининг маънавий-эстетик мезони сифатида хизмат қилади. Бундай ёндашув ўзбек адабиётидаги анъанавий ҳикоячиликка янгича мазмун ва услубий ёндашиш бўлиб, адабий образнинг психологик қирраларини кенгайтириш, ифода воситаларини индивидуаллаштириш имконини яратади. Ҳикояларда юзаки воқелик ортидаги ботиний жараёнлар, инсоннинг онг остида кечадиган руҳий курашлар чуқур бадиий таҳлил этилади. Бу эса Эркин Аъзам насрида бадиий психологизмнинг назарий-амалий хусусиятлари алоҳида ўрганилиши лозим бўлган муҳим масала эканини кўрсатади.

Резюме. Ушбу мақолада Эркин Аъзам ижоди, хусусан «Таъзия» ва «Ступка» ҳикоялари мисолида ўзбек адабиётидаги психологизм ва ички драматизмнинг ифодаланиши таҳлил қилинади. Муаллиф қаҳрамонлар онгидаги зиддиятлар, шахсий фожиалар ва ижтимоий муҳит таъсиридаги руҳий изтиробларни ўзига хос киноявий услуб ва рамзлар орқали тасвирлайди. Ҳикоялардаги символик деталлар, ички монологлар, масхараомуз ифода ва ички ва ташқи қиёфа ўртасидаги зиддиятлар ёрдамида инсон қалбининг мураккаб дунёси очиб берилган.

Resume. This article explores the manifestation of psychological depth and inner dramatism in the works of Erkin A’zam, with a particular focus on the short stories «Ta’ziya» and «Stupka.» The author, through the use of ironic style and symbolic imagery, reveals the inner conflicts, personal tragedies, and spiritual suffering of the characters shaped by the influence of the social environment. The study highlights how symbolic details, internal monologues, and contrasts between outer appearance and inner reality reveal the complex layers of the human psyche.

Резюме. В данной статье рассматривается творчество Эркина Аъзама, в частности, выражение психологизма и внутреннего драматизма в рассказах «Таъзия» и «Ступка». Автор с помощью иронического стиля и символов раскрывает внутренние конфликты, личные трагедии и духовные муки героев под воздействием общественной среды. Через символические детали, внутренние монологи и противопоставление внешнего и внутреннего облика показывается сложный мир человеческой души.